

İNHİRAF -KIRILMA-

Muhammet AYDOĞAN¹

“Swerve”

İlyas BOZKURT

Revizyon Yayınları, 2 Cilt, 330 Sayfa

Günümüzde yaşanan terör olaylarına baktığımızda neredeyse tamamının İslam’la ve Müslümanlarla özdeşleştirildiğini görmekteyiz. Bugün DAESH, Boko Haram, el-Kaide, eş-Şebab gibi terör örgütlerinin kendilerini Müslüman olarak tanımlamaları, yaptıkları eylemleri –sözde- İslam adına yapmaları, dünyada 1980’lerden itibaren başlayan İslama yöneliş sürecini baltalamış ve akışı terine çevirmiştir. 1980’lerden itibaren başta Avrupa’da olmak üzere binlerce kişinin, özellikle de ünlü şahsiyetlerin Müslüman olmasını sağlayan; barışı, merhameti, hoşgörüyü esas alan İslam profili, son dönemde yaşanan olaylar neticesinde maalesef tersine dönmüş ve İslamiyet’in gerçekten hoşgörü dini mi yoksa teröre zemin hazırlayan bir din mi olduğu sorgulanır hale gelmiştir.

Aslında İslam dünyasına baktığımızda bu soruya karşı nasıl cevap verebileceğimizi biz de bilmiyoruz. Dünyada kanın oluk oluk aktığı, kargaşanın, sefaletin, cahilliğin, sömürünün kol gezdiği ülkeler arasında çoğunluğunun Müslüman nüfusun ağırlıkta olduğu ülkeler olması; canlı bombaların, vahşice insan öldürenlerin Müslümanlar arasından çıkması da bu soruyu destekler mahiyettedir.

Medyada ve değişik akademik tartışma ortamlarında da gördüğümüz gibi Müslümanlar kendi zihinlerinde böyle bir karanlık döneme nasıl gelindiğini sorgular hale gelmiştir. İşte M. İlyas Bozkurt iki ciltten oluşan “İnhiraf” adlı eserinde, 21. yüzyılda Müslümanların içine düştüğü bu bataklığa hangi süreçlerden geçerek saplandığını irdeliyor ve nasıl bir İslam anlayışının bunu doğurduğunu felsefik altyapısını da anlatarak ele alıyor.

Kitap Revizyon yayınlarından 2014 yılında çıkmış ve 2015 yılında ikinci baskısını gerçekleştirmiş. İki cilt ve toplam 330 sayfadan oluşmaktadır. Kitabın birinci cildinde, Hz Muhammed’den günümüze İslam mezhepler

1 Yüksek Lisans Öğrencisi, Uludağ Üniversitesi İlahiyat Fakültesi İslam Tarihi Anabilim Dalı.

tarihi anlatılıyor ve cildin son bölümünde İslam anlayışındaki kırılma noktalarını tahlil ederek Peygamberimizden günümüze İslam anlayışındaki değişimin ana temel nedenleri mercek altına alınıyor. İkinci cildinde ise İslam mezheplerinin felsefi altyapıları anlatıldıktan sonra, fikri ve siyasi sebeplerden dolayı yaşadıkları ayrılıklar inceleniyor. Cildin son bölümünde ise mezheplerin ayrıştığı temel dört noktadan bahsedilip mezheplerin birbirleri ile karşılaştırılmaları yapıp ve günümüzde hangi noktada oldukları belirtiliyor.

Temelde dört ana bölümden oluşan kitabın alt başlıklarının içeriği hakkında kısa da olsa bazı noktalara değinmekte fayda var. Birinci cildin ilk bölümünde, İslam öncesi Mekke'nin yapısından bahsedilerek Arapların asabiyyete ne kadar önem verdiği ve Emevi - Haşimi çekişmesiyle başlayan sürecin İslamiyetin ilk döneminde yaşanan büyük kargaşalara nasıl zemin hazırladığından bahsediliyor. Özellikle burada dikkat çeken nokta, Klasik İslam tarihi kitaplarında bahsedildiği üzere İslam'ın ilk döneminde çıkan olayların, dört halife döneminin sonunda ortaya çıkan bir harici fırkasının yaptıklarından ötürü gerçekleşmediğini, bunun yüzyıllara dayanan siyasi ve kültürel bir alt yapısının olduğundan bahsedilmesidir. Emevi - Haşimi çekişmelerinin temellerini anladığımızda ilk dönemdeki Cemal vakası ile başlayan ve Sıffin savaşıyla devam eden Müslümanın Müslümanın kanını döktüğü süreç tam manasıyla anlaşılacaktır.

Üçüncü alt başlıkta Emevi devletinin hilafetten saltanata geçiş sürecinde İslam dünyasını nasıl kontrol altına almaya çalıştığından bahsedilmiştir. Burada Bozkurt, "altın üçgen" diye tabir ettiği (s. 27) üç önemli özgürlük alanından bahsetmektedir. Bunlar "inanç özgürlüğü, teşebbüs özgürlüğü ve fikir özgürlüğü"dür. Diktatör devletler bu özgürlük alanlarını temsil eden zümreleri yani ilim adamlarını, işadamlarını ve din adamlarını baskı ve zorlamayla kontrol altına almaya çalışmakta ve böylece iktidarlarını devam ettirebilmektedir. Aslında tarihin her döneminde demokrasiden vazgeçilip saltanatın hakim olmaya başladığı bütün dönemlerde iktidarların uyguladığı bir sistem olduğunu görebilmekteyiz. Bozkurt, sonraki bölümlerde İslam tarihindeki özden dönüşlerin, yani kırılmaların da temel sebeplerini, iktidarların kendi din adamlarını da kullanarak bu özgürlükleri kısıtlamak için İslam dinini tahrif etmesine dayandırmaktadır.

Altıncı alt başlıkta Buhara Medreselerinden bahsedilmiş ve Buhara medreselerinin "tevhid, akılcılık ve güzel ahlak" ile özetlenen "Hanif İslam" çizgisine dönülmesinde ne kadar etkili olduğunu ve Türk - İslam

tarihinde çok önemli bir yeri olan Nizamiye Medreselerinin kurulmasını nasıl etkilediği anlatılmıştır. Bozkurt, İslam tarihindeki ilimde, bilimde, sanatta önemli ilerlemelerin yaşandığı Selçuklular dönemine ışık tutarak; Ahmet Yesevi önderliğinde ve bu dönemde kurulan Nizamiye Medreselerinde “alp-eren”lerin yetişmesiyle başlayan sürecin, Anadolu topraklarına kadar Hanif İslamın yayılmasında, İslam coğrafyasında Selefilik tehlikesinin ilerlemesinin önüne geçilmesinde ve Hanif İslam ve rey ekolünün bugüne kadar ulaşmasında ne kadar etkili olduğundan bahsetmiştir (s. 48).

Bozkurt, sekizinci alt başlıkta Osmanlı Devleti’nin gerilemesi sürecini irdelerken dikkat çeken bir tespit yapmaktadır. Bu yapılan tespit İslam coğrafyasında özellikle Anadolu, Balkanlar ve Ortadoğu’da yaşanan bugünkü karanlık dönemin temel sebebine de ışık tutmaktadır. Osmanlı’daki Hanif çizgiden Selefi çizgiye kayma sürecindeki en önemli rolün şeyhülislamın ve medrese alimlerinin Selefileşmesinden kaynaklandığını ifade etmektedir. Osmanlı’da ilk medresenin Orhan Gazi zamanında Hanif İslam çizgisinde olan Davud el-Kayseri’ye kurduğunu belirtmektedir. Ancak siyasi kargaşalar sonrasında II. Murat zamanında Molla Fenari ve Molla Gürani’nin Osmanlı medreselerinde muallim olmasıyla Osmanlı’da ilk kırılma başlamıştır (s.56).

Özellikle Molla Fenari ve Molla Gürani ile başlayan ve Ebu Suud ile devam eden sürecin başta Osmanlı padişahlarını ve sarayı Türk-İslam geleneğinden ve Hanif çizgiden ayırdığını, bunun yanı sıra Anadolu’nun İslamlaşmasında son derece etkili olmuş olan tarikatların halk nezdinde etkilerini kırarak düşünmeyen, sorgulamayan, ticarete önem vermeyen adeta Selefileşmiş bir toplumun ortaya çıkmasına neden olmuştur. Böylece normal şartlarda aslında Osmanlı’nın yüzyıllarca önce yakalaması gereken ilimde, bilimde, sanayide ilerleme sürecini Avrupa toplumunun Sanayi İnkılabı ile yakalamış, ama Osmanlı bu süreci anlamakta dahi zorlanmıştı. Bozkurt bunların bir neticesi olarak Osmanlı’nın sonunu hazırlayan en önemli sebebin Hanif çizgiden ayrılıp, Selefi çizgiye kayması olduğunu belirtmiştir (s. 93).

İkinci cildin ilk bölümünün altıncı alt başlığında Bozkurt, Hanefi mezhebinin felsefi altyapısını incelemiştir. Özellikle İslam’la terörün yan yana anıldığı bu dönemde, İslam’ı Peygamberimiz’in yaşadığı şekilde akli, mantığı ve içtihadı önemseyerek orijinal haliyle yaşamının; merhameti, şefkati, hoşgörüyü esas alan bir yaşantının Müslümanların bataklıktan

kurtulması için bir reçete olduğunu söyleyebiliriz.

Bozkurt, kitabında dinlerin özünden koptuktan sonra, insanı huzura mutluluğa götürmekten çok, mutsuzluğun, savaşların, anarşinin kaynağı olduğunu söylüyor (s. 38). İslam'ı orijinal haliyle yaşamak için Müslümanın hayatına ilke edinmesi gereken üç önemli prensipten bahsediyor. Bunlar "tevhid, akılcılık (rasyonalite) ve güzel ahlak"tır (s. 40). İnsanın gelişmesinde ve özündeki fitrata dönmesinde bu üç kavramı anlayarak ve hayatına tatbik ederek dönebileceğini söyleyen Bozkurt, Müslümanların karanlık çağlardan çıkmasının formülünün bu üç kavramı hayatına tatbik etmesinde gizli olduğunu belirtmektedir.

İslam dinin özünden nasıl ayrıldığıının temel siyasi ve sosyal sebeplerini birinci kitabın birinci cildinde anlatan Bozkurt, ikinci cildin ilk bölümünün altıncı alt başlığında ise dinin özünden dönüşünün felsefi alt yapısını anlatmaktadır. Özellikle Emevi iktidarı döneminde hilafetten saltanata geçilmiş, bu dönemde Emeviler iktidarlarını oturtmak ve meşrulaştırmak için, hadis merkezli İslâm anlayışını desteklemişlerdir. Emeviler bu hadis merkezli İslam'ı prensip alan bir Selefi anlayışın ortaya çıkmasını sağlamışlardır. Bu süreçten sonra da Bozkurt'un ifadesiyle "İslâm trenine makas değiştirilmiştir" (s. 47). Bundan sonra İslam dini Hanif çizgiden ayrılmış ve özünden kopmuştur.

Bugün Selefi anlayışın hâkim olduğu topraklara baktığımızda bunu çok net bir şekilde görebilmekteyiz. Nerede kendini Müslüman addeden bir terör örgütü çıkıyorsa, nerede kadınlara ikinci sınıf insan muamelesi yapılıyorsa, nerede sömürülen insanlar ve akan kanın olduğu bir Müslüman ülke varsa, o ülkelerde hadis merkezli İslam anlayışını temel alan Selefi düşüncenin hakim olduğunu görebilmekteyiz. "Bu akım İslam'ın özünü nasıl değiştirmiştir" sorusuna ise Bozkurt çok net bir analizle cevap vermekte. Bozkurt bunun üç hamle ile başarıldığını söylüyor. Bunlar 'Biz zaten Kur'ân-ı Kerim'i anlayamayız, hadis de Kur'ân-ı Kerim'le aynıdır;', 'Kur'ân'daki bütün bilgiler hadisin içinde zaten var. Biz hadis-i şerifi okursak Kur'ân-ı Kerim'in içindeki bilgileri de okumuş oluruz;', 'Hadis ayeti nesheder.' (s. 47). İşte bu üç hamle sonunda hadis, İslâm dininin ana kaynağı haline gelmiştir. Evet hadis İslam'ın ana kaynağı haline getirilince Selefi alimler ellerine çok büyük bir güç almışlardır. "Hadis ayeti nesh edebilir" diyerek istedikleri zaman kendi dünya görüş ve felsefelerine uymayan ayetleri, onun zıttını söyleyen veya kendi fikirlerine uygun bir hadisi (tabî ki zayıf veya uydurma hadis) delil göstererek ayetin hükmünü geçersiz kılmayı başarmışlardır. Burada görmekteyiz ki, bu üç

hamle sonunda Selefi alimlerin eline hüküm koyma yetkisi, yani helal ve haramları belirleme yetkisi geçmiştir! Bu da İslam'ın özünden ayrılışın temel sebebini oluşturmaktadır.

Kitapta dikkatimizi çeken bir nokta da, Klasik İslam mezhepleri tarihi kitaplarında mezhepler dört büyük mezhep olarak yani Hanefi, Maliki, Hanbeli ve Şafi gibi ayrımları yapılarak anlatılırken, Bozkurt felsefi taban olarak mezhepleri üçe ayırmaktadır. Bunlar Haniflik, Selefilik ve Muteziledir. Özellikle Malikilik ve Hanbeliliğin uygulamada farkları olmasına rağmen anlayış itibarıyla aynı felsefi temelleri olduğunu söylemektedir. Günümüzde Selefilik sadece Hanbeli mezhebinin bir kolu olan Vahhabilikle isimlendirilirken, Malikiliğin ve diğer Hanbeli mezhep kollarının da aslında Selefi olduğunu temel altyapılarını da anlatarak açıklanması (s. 135), İslam coğrafyasındaki farkların neden kaynaklandığını daha iyi anlamlandırmamızı sağlamaktadır.

Bozkurt'un kitabın Vahhabilik ile ilgili bölümünde yaptığı değerlendirme, okuyucunun Suudlar'ın Türkler'e karşı husumetini anlamlandırması açısından önemli bir bakış açısı sunmaktadır. Osmanlı Devleti'nin son döneminde ortaya çıkan, Osmanlı'nın önem vermediği bir bölge olan Necid bölgesinde başlayan ve Hicaz'dan Hint Okyanusu'na kadar büyük bir havzada devlet kurulmasıyla sonuçlanan Suudi isyanı, Mısır Valisi Kavalalı Mehmet Ali Paşa'nın isyanın ele başı olan Vahhabiler'in önde gelen isimlerini yakalamasıyla sona ermiştir. Abdülaziz bin Suud'un öldürülüp çocuklarının ve yardımda bulunanların da İstanbul'da idam edilmesiyle bu hareket o dönem için son kesintiye uğrasa da, daha sonraki dönemde yaşananlar neticesinde Suudiler İngilizler'in destekleriyle devletlerini kurmuşlardır. Ancak ilk isyanın bastırılması ve idamlar, Suudiler'in zihinlerinden hiç çıkmamış olacak ki, bugün dahi bölgede Osmanlı mirası eserler adeta yok edilmektedir (s. 128).

Sonuç olarak, günümüzdeki İslam anlayışları arasındaki farklılıkları net bir şekilde okuyucuya gösteren kitap, bu farklılıkların İslam tarihinde nelere sebebiyet verdiği mercek tutmakta ve bize gerçek İslam'a dönülmesinin gerekliliğini ortaya koymaktadır. Bu kitabı tanıtmamızdaki amaç da aslında, okuyucuya bugüne kadar yazılmış kitaplardan farklı olarak sadece tarihin anlatılmaması, süreçlerin değerlendirilerek nelerin kırılmaya sebebiyet verdiğinin analiz edilmesi ve sorunların reçetelerinin sunulmasıdır.

